

Каблова Тетяна Борисівна
кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри академічного та
естрадного вокалу Інституту мистецтв
Київського університету ім. Бориса Грінченка
kablovatania@ukr.net

АРТУР ШОПЕНГАУЕР ПРО ПАРАЛЕЛІ ЕТОСУ МУЗИКИ ТА «ВОЛІ ДО ЖИТТЯ» У ВСЕСВІТІ

Мета роботи. Дослідження пов'язане з кросаналізом таких понять, як етос та «воля до життя» Артура Шопенгауера, що трактується відповідно до гармонії світобуття. Етос розглядається як стійкий стан музики, що виникає на трансцендентному вимірі культуротворчості відповідно до історично-парадигмальних змін світобуття. **Методологія** дослідження полягає в застосуванні компаративного, історико-логічного методів. Контекстний та системний методи уможливають дослідження художніх феноменів у їхньому безпосередньому включенні у цілісність культури, в систему її органічних взаємозв'язків. Окрім того, було використано культурологічний метод, який передбачає цілісний підхід до феномена культури, виокремлення у ньому сутнісних шарів та аспектів, що органічно перетинаються один з одним. Зазначений методологічний підхід дає змогу розкрити та піддати аналізу певні погляди на зазначені поняття. **Наукова новизна** роботи полягає в розширенні уявлень про етос музики як прояв гармонії Космосу. Аналіз етосу музики дає змогу виокремити поняття духу музики та розглядати його в кореляції з «волею до життя». Постійний рух людства відображений у «волі до життя», за А. Шопенгауером, і при цьому потребує вираження не тільки в музиці як у різновиді мистецтва, а й в етосі музики як втіленні макро- та мікрокосму буття. **Висновки.** Дух музики імпліцитно втілює стиль, етос і естезис людського «буття-в-культурі», постійно відтворюючи архетипні гармонії з глибин світової волі. Позиціонує етос музики поза чистою системою рацію, априорно закладені ілюзії людського сприйняття зовнішнього світу на основі музики створюють ірраціональний світ, дозволяючи занурюватися в сутнісні шари «волі до життя» у Всесвіті.

Ключові слова: етос музики, «воля до життя», дух музики, гармонія Світу.

Каблова Татьяна Борисовна, кандидат искусствоведения, доцент кафедры академического и эстрадного вокала Института искусств Киевского университета им. Бориса Гринченко

Артур Шопенгауэр о параллелях этоса музыки и «воли к жизни» во Вселенной

Цель работы. Исследование связано с кросс-анализом таких понятий, как этос и «воля к жизни» Артура Шопенгауэра, что трактуется в соответствии с гармонией мира. Этос рассматривается как устойчивое состояние музыки, которое возникает на трансцендентном уровне культуротворчества в соответствии с историко-парадигмальными изменениями картинами мира. **Методология** исследования заключается в применении сравнительного, историко-логического методов. Контекстный и системный методы дают возможность исследования художественных феноменов в их непосредственном включении в целостность культуры, в систему ее органических взаимосвязей. Кроме того, был использован культурологический метод, который предусматривает целостный подход к феномену культуры, выделение в нем сущностных слоев и аспектов, которые органично пересекаются. Указанный методологический подход позволяет раскрыть и подвергнуть анализу определенные взгляды на эти понятия. **Научная новизна** работы заключается в расширении представлений об этосе музыки как проявлении гармонии Космоса. Анализ этоса музыки позволяет выделить понятие духа музыки и рассматривать его в корреляции с «волей к жизни». Постоянное движение эволюции человечества отраженное в «воли к жизни», по А. Шопенгауэру, при этом требует выражения не только в музыке как виде искусства, но и в этосе музыки как воплощении макро- и микрокосма бытия. **Выводы.** Дух музыки импліцитно воплощает стиль, этос и эстезис человеческого «бытия-в-культуре», постоянно воспроизводя архетипные гармонии с глубин мировой воли. Позиционируя этос музыки вне чистой системы рацію, в нем априорно заложены иллюзии человеческого восприятия внешнего мира, которые на основе музыки создают иррациональный мир и позволяют погружаться в сущностные слои «воли к жизни» во Вселенной.

Ключевые слова: этос музыки, воля к жизни, дух музыки, гармония мира.

Kablova Tetiana, PhD in Arts, associate professor of the department of academic and variety singing of the Institute of Arts of Borys Grinchenko Kyiv University.

Arthur Schopenhauer about the parallels of music ethos and the "volition to live" in the Universe

The purpose of the work. The research is related to the analysis of concepts such as ethos, which is a stable state of music and the «volition to live» by Arthur Schopenhauer, considered according to world harmony. Ethos is seen as a stable state of music, appearing on the transcendent dimension of cultural creativity according to historical and paradigmatic changes of the World. The methodology of the research is the use of comparative and historical-logical methods, contextual and systematic methods. The above **methodological** approach allows to reveal and to analyze artistic phenomenon like part of cultural process. Also we used in our research cultural method. This approach allows us to consider all parts and cultural layers in their relationship. **Scientific novelty** consists in expanding notions of ethos music as a manifestation of the harmony of the cosmos. Analysis of ethos music concept allows to distinguish the spirit of music and consider it in correlation with the «volition to live». Ethos of music is interpreted as the embodiment of the micro and macro cosmos. **Conclusions.** Spirit of Music, like «heart of ethos music» implicitly embodies the style, ethos and estezys of human «being-in-culture». This category is constantly playing the archetypical harmony from the depth of the World volition.

Keywords: ethos of music, «volition to live», spirit of music, the harmony of the world.

Вимір існування музичного мистецтва в сучасних умовах культуротворчості викликає потребу звернутися до філософсько-естетичних поглядів на мистецтво. Роль музики в такому контексті знаходиться поза історичним контекстом, вона існує як відокремлений вимір, але імпліцитно пов'язаний з Космосом. Справжнє осмислене і контекстуальне самобуття людини є неможливим без картини цілого, у котрій поєднується бачення тотального історичного процесу та розуміння духовної інтенції свого часу, прагнення до реалізації волі, бажань, задоволення потреб та рух до нових дій з подолання страждань у духовній діяльності. Постійний рух людства відображений у «волі до життя». за А. Шопенгауером, і при цьому потребує вираження не тільки в музиці як різновиді мистецтва, а й в етосі музики як втіленні макро- та мікрокосму буття. Саме розгляд паралелей етосу музики та «волі до життя» у Всесвіті становить проблематику даної статті.

Протягом багатьох часів до науково-творчої спадщини А. Шопенгауера зверталися й спиралися на його концепції такі філософи, як Ф. Ніцше, Р. Вагнер, О. Шпенглер та інші. Безпосередньо аналізу творчості А. Шопенгауера присвячена значна кількість досліджень, зокрема його поглядам щодо ролі і місця музичного мистецтва присвячено дослідження М. Грот. А. Линченко, Ф. Паульсен, І. Сірко, І. Сечина, З. Фоминої розглядають естетичну сутність його поглядів на кореляцію світу та музики. Питанням онтології, гносеології, антропології в інтерпретації музичного мистецтва присвячені праці Г. Макаренка, В. Личковаха, А. Михайлова, Ю. Шабановой, Б. Хазанова, Г. Ейгса. Але у достатньо ретельному вивченні світоглядної концепції А. Шопенгауера питання, присвячене етосу музики в його паралельному становленні з «волею до життя», залишилося поза увагою дослідників.

Мета статті – розглянути паралель задуму, гармонії світобуття, образом якої є етос музики, відповідно до «волі до життя» Артура Шопенгауера. Йдеться про етос, який являє собою стійкий стан музики, що виникає на трансцендентному вимірі культуротворчості відповідно до історично-парадигмальних змін світобуття.

Виклад основного матеріалу. Твори мистецтва, які несуть інформаційну наповненість, спрямовані не на наслідування реалій дійсності, а на створення іншої, художньої реальності, яку можна розцінювати як естетичну рефлексію на існуючу культурно-історичну картину світобуття. При цьому сенс твору мистецтва «виводиться» автором не тільки з зовнішньої (предметної) форми, а й з власної естетичної свідомості, світогляду в цілому, набуває іманентно-значущих рис для характеристики існуючих культуротворчих процесів. Виникає певне відношення актуальної художньої культури до попереднього періоду в історії мистецтва у формі інверсії смислів та з'ясування причин, за якими художні смисли змінюються.

Як відомо, будь-який художній смисл має своє образно-емоційне втілення в мистецьких об'єктах. З прадавніх давен найважливішим значенням у такому контексті наділялася саме музика. В естетико-філософському дискурсі, починаючи з трактатів Піфагора, феномен музики розглядався не стільки як мистецтво музикування, скільки як втілення духу особливого роду, пов'язаний з устроєм Космосу та Всесвіту в цілому. Такий «космологічний» підхід до духу музики знайшов нове тлумачення в концепції А. Шопенгауера щодо ролі мистецтва, в осягненні «світової волі», зокрема музики як об'єктивації і відображення «волі до життя» яка складає першооснову буття.

Наприкінці XVIII – початку XIX ст., в часи зародження Романтизму, мистецтво логічно й виправдано посідало особливе місце в концепції світобуття у структурі романтичного світогляду. Зокрема, А. Шопенгауер, як філософський представник Романтизму, наголошував: «Якщо весь світ як подання – лише видимість волі, то мистецтво є поясненням цієї видимості, *camera obscura*, яка показує предмети чистіше, дозволяючи краще їх споглядати в сукупності» [4, 324]. Всупереч естетиці реалізму з точки зору романтичної концепції художньої творчості, прекрасне в мистецтві формується не з його відповідності реаліям наколишнього світу, а з внутрішнього світу ідей, пошуків волі, з гармонії відповідності духу цим реаліям, що забезпечує відтворення світової волі в індивідуальній почуттєвості митця та його художніх образах.

Виокремлюючи музику серед інших мистецтв і явищ культури (а для А. Шопенгауера музика – це явище культури, якщо її уявляти як провідний вид мистецтва), він постулює, що внутрішня сутність музики, тобто її дух і етос є художнім відтворенням світу, апріорно існуючи у глибинах світової волі і життєвих структурах світобуття. Це призводить до уявлення музики як того, що по суті навіть «апостеріорно» ніколи не може бути усвідомленим адекватно, цілком й безперечно : «Музика, на противагу іншим мистецтвам, є не відбиток ідей, а відбиток самої волі, об'єктність якої представляють ідеї; ось чому дія музики настільки могутніша й глибша ніж дія інших мистецтв: адже останні говорять тільки про тіні буття, вона ж – про сутність світу» [4, 132].

Більше за те, А. Шопенгауер вважає, що музика всезагальною мовою здатна втілити внутрішню сутність «світу у собі», що існує у понятті волі. З цієї точки зору музика (несвідомо!) є зосередженням Всезагального, що наближає її до філософії, – таке судження походить ще від Платона, – та є втіленням для «усього фізичного в світі що демонструє метафізичне» [4, 259].

Відтак, музика виступає як потенційна філософія, де переклад мови музичних інтонацій на мову філософських понять – завдання семіотичне, культурно-герменевтичне, що впирається у взаємодію різних явищ духовної культури між собою, в їх трансмірну здатність взаєморозуміння та взаємонаслідування. «Якби вдалося знайти абсолютно правильне, повне пояснення музики, що простягається до найдрібніших деталей, якби вдалося докладно відтворити в поняттях те, що вона виражає собою, то це виявилось б одночасно достатнім відтворенням і поясненням світу в поняттях, було б абсолютно відповідним йому, отже було б істинною філософією» [4, 261]. На ці погляди Артура Шопенгауера щодо трансмірних паралелей

філософії та музики звернули увагу такі дослідники, як М. Грот, А. Лінченко, Ф. Паульсен. Наголошено, що музика, за Шопенгауером, це єдине мистецтво, яке адекватно «схоплює» й відтворює саму суть волі, незалежно від ідей або ступенів її об'єктивації, як втілення самої волі, а музика найсильніше діє на індивідуальність реципієнта. К. Ейгес назвав музично-естетичну концепцію Шопенгауера «філософією музики». Цей дослідник, який написав вступну статтю до видання «А. Шопенгауер. Про сутність музики», розкриває метафізичне підґрунтя музики й зазначає при аналізі шопенгауєрівської праці, що не «існує скільки-небудь глибокої течії в музичній естетиці, яка не виходило б з філософії Шопенгауера або, принаймні, не була б так чи так пов'язана з його ім'ям» [5, 5]. Саме і цьому контексті сучасний український культуролог і естетик В. Личкова назває музику «філософією у звуках, а філософія – «музикою у поняттях» [1, 100]

Тут слід зазначити, що шопенгауєрівське уявлення про філософічність та естетичність музики ґрунтується на тому, що вона є емоційно безпосереднім виразом волі, втілює світ ідей в «таємній мові світовідчужання» (А. Шопенгауер). Тобто естетична сутність музики – не гносеологічне відображення явищ і речей, а інтуїтивне сприйняття й мовно-інтонаційне відтворення голосу й сутності волі, світових та індивідуальних життєвих процесів, що спонукають до культуротворчих процесів. В аспекті культурології важливим є те, що у музичному мистецтві перманентно виявляється «етос» культури, в якому розгортається соціальне та індивідуальне буття й проходить своє становлення не тільки культурогенез, а й всі духовні процеси у світі. Музика як найбільш нематеріальне і часове мистецтво, на думку О.Ф. Лосева, відображає самий процес становлення в його загальних формах. «У становленні немає таких ізольованих точок, які, одного разу виникнувши, так і залишалися б весь час нерухомо – стійкими і не підлягають ніякому зникненню» [2, 323].

Інакше кажучи, музика постає як універсальна логічна схема у мовно-інтонаційних алгоритмах, яка за природою та етосом волі тотожна Космосу й змінюється трансмірно із гармонією Всесвіту, світової «волі до життя». Тому музика не має за мету відобразити реальність та об'єкти явленого світу, як це роблять деякі зображальні мистецтва. Існування ж таких образів цих об'єктів, що викликані музикою у свідомості людини, Шопенгауер вважає неважливим, побічним явищем впливу музики на людське сприйняття. Справа в тім, що об'єкти явленого світу індивід раціонально пізнає в їх відносинах, музика ж незалежна від причинності, у своїй інтуїтивній, ірраціональній природі, адже звук існує як дія, причина якої поза межами матеріального, тобто має трансцендентний характер. Артур Шопенгауер доходить висновку, що ступінь метафізичної незалежності етосу музики від «світу явищ» робить можливим її існування навіть у тому випадку, якби цього «поцейбічного» світу зовсім не було. Німецький філософ вбачає «паралелізм» музики та світу в адекватному відображенні волі, підкреслюючи ізоморфність в їх гармонійно-структурній організації. Поглиблюючи ідеї Піфагора, Платона, Кеплера щодо гармонії Всесвіту й гармонії музики, він розглядає чотири голоси вокальної гармонії (бас, тенор, альт, сопрано) в проекції на відображення в етосі та естетисі музики певного рівня об'єктивації волі, яка є субстанцією існуючого. Так, бас як основа гармонічної побудови, тонально-функціональної належності відображає щабель неорганічної природи, «маси планети», яка слугує генетичною основою для існування інших тіл і організмів. Альт і тенор (середні голоси) знаходять своє втілення, відповідно в рослинному і тваринному царствах. Сопрано (верхній голос, мелодійна лінія), репрезентує осмислене життя і етико-естетичні прагнення людини як життєві втілення об'єктивації волі.

Етос музики пов'язаний з тим, що життя людини – це постійний рух, прагнення до реалізації волі, бажань, задоволення потреб та рух до нових дій з подолання страждань у духовній діяльності. Так і в мелодії можна спостерігати зміну темпо-ритму, звуковисотності, редуцію нестійких ступенів ладу в стійки, тобто всі елементи музичної тканини синергійно знаходяться у безперервній взаємодії і гармонійних взаємовідносинах, що й втілює у собі єдність цієї «тканини» з етосом «волі життя» у Всесвіті.

Музика, як безпосереднє відображення першооснови буття – світової волі, «озвучує» духовну сутність, внутрішнє значення окремих проявів цієї волі, які матеріалізуються в конкретних об'єктах явленого реального світу (або його образів). Відтак, музичний твір є свого роду закодованою у звуках, інтонаційною схемою осягнення та тлумачення сутнісного рівня об'єктного світу, де відкривається виражений в етосі музики дух і сенс «волі до життя». Варіативність смислів значень, інтерпретацій при цьому не має значення, бо етос музики завдяки катарсису наближає нас до сутності світової волі, першооснові буття, що включає в себе всі прояви «волі до життя» через синергію їх різноманіття в єдності і неподільності «синфонії» світу, людини і культури.

Зрозуміло, що в процесі культуротворчості такий підхід до розуміння природи і ролі етосу музики має, завдяки актуалізації ідей А. Шопенгауера, дійсно особливе значення. Водночас відзначимо, що процес культуротворчої активності набуває суверенних рис у кожному окремому виді мистецтва, залежно від естетичної природи, засобів вираження етосу культури. Слова, кольори, лінії, форми – все спрямоване на художнє зображення образної картини дійсності або певної ситуації. Але такими образотворчими засобами зображальні види мистецтва скоріше виступають як «ілюстрація» світу речей, тоді як музика репрезентує смислове ядро, «серце речей» [6, 371]. А. Шопенгауер трактує інші види мистецтва в кореляції з музикою так, що «у визначенні дійсності вони представляють те, що музика виражає в спільності чистої форми» [6, 371].

Відтак, природа музики, за Шопенгауером, пов'язана з «чистою формою» (у Канта – з грою чистих форм), в якій найбільш адекватною виявляється сутність світової волі як субстанції світу та етосу буття. Саме завдяки своїм «чистим формам» музика здатна придати вольові імпульси Всесвіту, мелодики, інтонації й темпоритми «волі до життя», що і складає її етос і естетиз. Як наголошує Б. Хазанов,

згідно з філософією А. Шопенгауера, «музика нічому не наслідую, нічого не зображує. Якщо інші мистецтва (поезія, живопис, ліплення, зодчество) споглядають личини світової волі, її маскарадні вбрання... Якщо словесне чи образотворче мистецтво підноситься над життям, але залишається в світі уявлення... то музика це образ найглибшої сутності світу. Якщо музика справді говорить нам про сутність світу і нашої істотності, то вона виправдовує цю сутність буття» [5, 178].

Водночас треба враховувати, що культуротворчість втілює процеси опредметнення та розпредметнення світу, де людина виявляє внутрішній зміст предметів природи, використовуючи суттєві властивості цих предметів на власний розсуд. Музика ж, у свою чергу, тут повніше відповідає «внутрішньому духу» явищ, і ще з більшою силою впливає на сприйняття «етосу культури» у свідомості індивіда. З цього приводу А. Шопенгауер говорить про відсутність будь-якої рефлексії у творчості композитора, який «відкриває найсокровеннішу сутність світу і висловлює найглибшу мудрість мовою, незрозумілою його розуму» [6, 369].

При цьому саме музика є втіленням ідеї буття як волі в конкретному культурно-історичному континенті та існування у числових вимірах Всесвіту водночас. Шопенгауер, як Піфагор, вказує, що все є подібним до числа, адже першоосновою буття та світу є число. Оскільки число є найбільшою математичною абстракцією дійсності, то й музика є найбільшою художньою абстракцією при цілком конкретній емоційно-естетичній визначеності. У музиці існує поєднання раціонального з ірраціональним: музичний твір втілений у строгу та економну форму – це «звучний» приклад упорядкованої знакової системи, де за суворими правилами закодовано багатозначне явище, яке не зводиться ані до якого логічного дискурсу. Музика є способом безпосереднього емоційно-інтуїтивного осягнення складних числових відносин у вольовій сутності світу, поза сферою абстрактних понять. Це дає можливість ірраціонально проникнути в устрій світу, числова основа якого, згідно з піфагорійською традицією, співвідноситься з музикою, тобто має акустичну основу.

Висновки. Отже, музика в емпіричному факті свого звучання безпосередньо пов'язана з числовими співвідношеннями і гармоніями, що визначають її внутрішню і зовнішню структури. Головне, що через музику ми отримуємо можливість інтуїтивно наблизитися до того, до чого через науку наближуються опосередковано, через дискурсивне поняття і логічні абстракції. Світова воля, як «воля до життя», може бути виявлена в числах і пропорціях світобудови, які «паралельно» існують у музиці та визначають її внутрішній дух – як етос культури.

Отже, можна припустити існування такого внутрішнього, сутнісного духу музики, який виступає не тільки як репрезентант першооснови буття, а й знаходить своє втілення в усіх культурних об'єктах, артефактах і цінностях людського життя. Відтак сутність феномена музики полягає в тому, що вона адекватно являє собою об'єктність волі, етос «волі до життя», який стає музичним етосом культури.

У такому випадку поняття музичного духу як етосу культури варто розглядати як постійну іманентну складову духовно-світоглядних процесів у контексті історичних змін парадигмальних орієнтирів культуротворчого розвитку. Саме музичний дух імпліцитно втілює стиль, етос і естезис людського «буття-в-культурі», постійно відтворюючи архетипні гармонії з глибин світової волі. Знаходячись поза раціонально-логічною свідомістю, де існують апріорно закладені ілюзії людського сприйняття зовнішнього світу як «покрова Майї» (В. Ходасевич), музика прямує до ірраціональної підсвідомості, дозволяючи занурюватися в сутнісні шари «волі до життя» у Всесвіті, виконуючи тим самим високе духовне призначення – бути «діонісійським дзеркалом» світу.

Література

1. Личковах В. Філософія «Філармонії» // Чернігово-Сіверська культурологічна регіоніка / Володимир Личковах. – Чернігів: вид. Лозовий В. М., 2011. – 168 с.
2. Лосев А.Ф. Філософія. Мифологія. Культура / А. Лосев. – М.: Политиздат, 1991. – 525 с.
3. Хазанов Б. Черное солнце философии: Шопенгауэр/ Б. Хазанов // Вопросы философии. – 2002. – № 3. – С. 173-178.
4. Шопенгауэр А. Мир как воля и представление / А. Шопенгауэр. – Мн.: ООО «Попурри», 1999. -Т.2. – 832 с.
5. Шопенгауэр А. О сущности музыки / А. Шопенгауэр. Вступ. ст. К. Эйгес. – Петроград: Музгиз, 1919. – 42 с.
6. Шопенгауэр А. О четверояком корне / Шопенгауэр А.// Мир как воля и представление. – М.: Наука – 1993. – Т.1. – 672 с.

References

1. Lichkovakh V. (2011) Filosofiya «Filarmonii». Chernigovo-Siverska kulturologichna regionika . Chernigiv [in Ukrain].
2. Losev A.F. (1991) Filosofiya. Mifologiya. Kultura. Moscow [in Russia]
3. Khazanov B. (2002) Black Sun of philosophy: Schopenhauer. Voprosy filosofia, 3.[in Russia]
4. Shopenhauer A. (1999) The World as Will and Representation (ООО «Popurri», Trans.), Minsk [in Belarus]
5. Shopenhauer A. (1919) About essence of the music (Vstup. st. K. Eyges.). Muzgiz, Petrograd [in Russia].
6. Shopenhauer A. (1993) On the Fourfold Root of the principle of Sufficient Reason / The World as Will and Representation. Moscow [in Russia]

Стаття надійшла до редакції 12.10.2016 р.